

УДК: 94(477):[141.72:172.15:316.423.6]
DOI <https://doi.org/10.35433/history.112086>

Ігнатенко Марія,
здобувачка ступеня доктора
філософії кафедри історії України
історичного факультету
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
ihnatenkomariia19@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9094-8527>

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ ФЕМІНІЗМУ ТА НАЦІОНАЛІЗМУ (УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД)

Анотація

Мета статті – дослідити історичний контекст взаємодії націоналізму та фемінізму в Україні (наприкінці XIX – 30-і рр. XX ст.), проаналізувати їх співвідношення та взаємовпливи, а також визначити, яким чином ці ідеологічні напрямки впливали на формування української національної ідентичності та становлення жіночого руху.

Методологія. У запропонованому дослідженні використовувалися методи історико-генетичного, історико-порівняльного та історико-системного аналізу для вивчення історичного контексту взаємодії фемінізму та націоналізму в Україні. Окрім того, для аналізу творів представників національного та жіночого рухів використовувались методи інтелектуальної історії. Метод гендерних студій, зокрема інтерсекційність, дозволив дослідити особливості українського жіночого руху в період бездержавності, коли українські жінки піддавалися перекресній дискримінації на основі статевих і національних ознак.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі взаємодії націоналізму та фемінізму в умовах бездержавності та національно-визвольної боротьби на зламі XIX - XX ст. Здійснена спроба типологізації українського жіночого руху в контексті порівняння з іншими феміністичними рухами, що дозволяє краще зрозуміти особливості його розвитку в рамках загальносвітових тенденцій. Дослідження розширює розуміння соціокультурних і політичних процесів, що вплинули на формування української національної ідентичності та феміністичного руху.

Висновки. Націоналізм і фемінізм на межі XIX – XX ст. були тісно взаємопов'язані. У контексті Східної Європи фемінізм часто підпорядковувався національним інтересам, де боротьба за незалежність переважала над гендерними питаннями. Участь жінок у націоналістичних рухах сприяла розвитку феміністичної думки, хоча на початкових етапах їхня діяльність не ставила під сумнів патріархальні норми. Національно-визвольні прагнення стали чудовим тлом та стимулом для діяльності жінок. Участь жінок у національно-визвольній боротьбі сприяла їх включенню у феміністичний дискурс та зміцненню їхнього прагнення до соціальних змін, спрямованих на покращення становища жінок.

Український жіночий рух поєднував ідеї рівності з національною свідомістю, де досягнення гендерної рівності ставилося в контексті здобуття національної незалежності.

Ключові слова: жіночий рух, емансипація, ідеологія, фемінізм, націоналізм.

Постановка проблеми. У 1990-і рр. розпочався процес формування незалежної історії України, відокремленої від радянських штампів та міфів. Період ознаменувався створенням загальноприйнятого історичного гранд-нарративу на національних засадах. Водночас цей період характеризується становленням жіночої історії в Україні. Після розпаду Радянського Союзу українські науковці отримали можливість відчутно розширити використання наукових інструментів та методологічних підходів сучасних феміністичних студій.

Взаємодія між національним гранд-нарративом і жіночою історією представляє собою важливу тему для наукового дослідження. В історичному контексті, жіноча історія була переважно підпорядкована національним пріоритетам і завданням націотворення. Як зазначає О. Кісь, історичні факти та події, пов'язані з жінками, часто інтерпретувалися та використовувалися для підтвердження та підсилення національного історичного нарративу, замість того, щоб бути аналізованими з гендерної перспективи (Кісь, 2023, с.10). Це зумовило виникнення ситуації, коли жіночий досвід минулого відображався крізь призму вже усталених національних уявлень і домінуючих ідей, і не завжди дозволяв зрозуміти його істинні гендерні виміри.

Дискурс «національного фемінізму», який поширений в українських гендерних дослідженнях, відображає синтез націоналізму та фемінізму з акцентом на їх прогресивні, демократичні характеристики. Поняття «національний фемінізм» визначається як стратегія, спрямована на реабілітацію націоналізму через його зближення з феміністичними підходами з метою згладжування авторитарних рис і патріархальних відмінностей. Фемінізм в Україні виправдовується лояльністю до «національної ідеї», оскільки одне з його призначень полягає у цивілізації націоналізму (Журженко, 2011, с. 140).

Актуальність теми дослідження набуває особливого значення в умовах повномасштабного вторгнення. Сучасні виклики, що постали перед українським суспільством, знову ставлять на порядок денний питання національної ідентичності та рівноправності жінок. В умовах війни феміністичний рух і націоналізм тісно переплітаються, оскільки жінки відіграють важливу роль не лише в обороні країни, а й у відстоюванні своїх прав та активній участі у відбудові суспільства. Аналіз історичного контексту цих взаємодій дозволяє зрозуміти глибинні процеси, які

формують сучасний український жіночий рух, а також визначити напрямки його розвитку в умовах війни та післявоєнної відбудови.

Історіографія проблеми. У доробку істориків українського жіночого руху вагоме місце займають праці, що розглядають роль жінок у національно-визвольній боротьбі та їхній внесок у побудову державності. Т. Журженко (Журженко, 2011) та М. Богачевська-Хом'як (Богачевська-Хом'як, 1993, 2018) у своїх роботах досліджують теоретичні аспекти націоналізму та фемінізму в Україні, пропонуючи глибокий аналіз цих ідей у контексті української історії та суспільства. Т. Марценюк приділяє значну увагу дослідженню теорії фемінізму, зосереджуючись на сучасному етапі розвитку українського суспільства в умовах незалежної України (Марценюк, 2018). Л. Вест (L. West, 1997) досліджує складну взаємодію фемінізму та націоналізму, аналізуючи, як феміністичні ідеї адаптуються до націоналістичних рухів. Автор розглядає, як жінки використовували націоналістичний дискурс для просування гендерної рівності, і водночас як націоналізм інтегрував феміністичні цінності для зміцнення власних ідеологічних позицій. Для здійснення порівняльного аналізу українського жіночого руху доцільно залучити дослідження, присвячені вивченню феміністичних рухів в інших країнах, що дозволить виявити спільні риси та унікальні особливості його розвитку в різних соціокультурних і політичних умовах. А.Базу (A. Basu, 1995) аналізує індійський жіночий рух у контексті його взаємодії з національною ідеологією, досліджує участь жінок в антиколоніальній боротьбі та їхню політичну активність, а також розглядає специфіку формування феміністичних ідей у традиційному суспільстві. У дослідженні Дж.Кумари (J. Kumari, 2016) розглядаються особливості еволюції феміністичних ідей у країнах Третього світу з урахуванням суспільно-політичного контексту, який визначав їх специфіку та динаміку. П. Коен (Cohen, 1996) досліджує використання національної доктрини в американському суфражистському русі, зокрема, її вплив на формування стратегії боротьби за виборчі права жінок.

Мета статті – дослідити історичний контекст взаємодії націоналізму та фемінізму в Україні, проаналізувати їхнє співвідношення та вплив один на одного, а також визначити, яким чином ці два ідеологічні напрямки впливали на формування української національної ідентичності та становлення жіночого руху наприкінці XIX –30-і рр. XX ст.

Виклад основного матеріалу. Розуміння будь-якого явища неможливе без чіткого визначення його дефініції. Проте термін «націоналізм» має складну теоретичну структуру, що впливає на формування універсального підходу до його трактування. Протягом різних епох і в різних контекстах це поняття набувало відмінних інтерпретацій, що унеможливило існування єдиного визначення. Водночас звернемося до окремих нормативних підходів.

Перші згадки про «націоналізм» з'являються ще в XV ст., коли це слово використовувалося для позначення університетських груп, що захищали власні інтереси. Однак уже в XVII ст. термін зник з ужитку в інтелектуальних колах. Водночас у Німеччині того часу «націоналізм» починає асоціюватися з ідеєю національного духу та захопленням культурними досягненнями, підкреслюючи культурну єдність і національну самобутність (Касьянов, 1999).

На основі аналізу Е. Д. Сміта, який є одним із найбільш поширених, можна виділити кілька ключових аспектів поняття націоналізму: «це ідеологія, яка ставить у центрі своїх інтересів націю і прагне сприяти її розквіту». Основні завдання націоналізму включають здобуття національної автономії, що передбачає досягнення та збереження політичної незалежності; національне об'єднання, яке полягає в забезпеченні єдності нації; а також підтримку національної ідентичності, що сприяє збереженню культурної та історичної самобутності. Виходячи з цих завдань, дослідник визначає націоналізм як «ідеологічний рух за здобуття й збереження автономії, єдності та ідентичності населення, представники якого вважають, що вони становлять реальну або потенційну «націю» (Сміт, 2004).

Поняття «фемінізм» походить із французької мови та було вперше вжито французьким утопістом Ш. Фур'є у працях «Теорія чотирьох рухів і загальних доль» (1808) та «Фальшива промисловість» (1837). У 1880-х рр. засновниця першого суфражистського товариства у Франції, Ю. Оклер також почала використовувати термін «фемінізм». Згодом він поширився і в англійських країнах. Першу документовану згадку терміна «феміністка» в США пов'язують зі статтею М. Пеллет'є 1906 р. про соціалістичну феміністку. За визначенням американської соціологині та дослідниці гендерних питань Дж. Лорбер, «фемінізм – це суспільний рух, головною метою якого є досягнення рівності між жінками й чоловіками». У спрощеному варіанті фемінізм можна визначити як рух, спрямований на подолання ієрархій і нерівностей (Марценюк, 2018, с. 15-17).

Т. Марценюк визначає фемінізм як боротьбу за рівні права та можливості для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя (Марценюк, 2018, с. 7).

Націоналізм має гендерну основу, оскільки нації історично сформовані як інститути, що регламентують та закріплюють гендерні відмінності. Жодна нація не гарантує рівноправного доступу чоловікам і жінкам до можливостей та ресурсів. Нації водночас виступають структурами культурного представлення, які легітимізують обмеження доступу громадян до ресурсів національної держави (McClintock, с. 61).

Націоналістичні ідеології звертаються до патріархальних символів. Образ патріархальної сім'ї утвердив ідею, що підпорядкування жінки

чоловікові є природним явищем. Це дало можливість використовувати родинний образ для пояснення соціальної ієрархії, показуючи її як природний і невід'ємний елемент історичного розвитку. Таким чином, сімейна метафора стала зручним способом виправлення нерівності у ширших соціальних структурах, зокрема в націоналізмі. Поняття «національної родини» або «глобальної сім'ї націй» відображає уявлення про природність соціальної ієрархії, яка базується на ідеї підпорядкування жінок у межах домашньої сфери (McClintock, с. 64)

В історичному контексті формування «жіночого міфу» або «матріархального міфу» національною парадигмою українського суспільства відображається, зокрема у позиціонуванні жінки з традиційними ролями та обмеженнями у приватній сфері. Ця парадигма виокремлює ідею вищого правового та соціального статусу української жінки ще з архаїчних релігійних культів, де з'явився образ Березині. Відображення цього міфу перебуває у фабулі матріархальності українського суспільства. Особливо важливою в цьому контексті є концепція Березині, яку можна розглядати як «матір нації», що сакралізує образ Українки-Матері (Rubchak, 2001, Р. 149-160; Кісь, 2006, с. 11-16).

Націоналістична риторика часто звертається до жіночих образів, які мають глибоке міфологічне коріння в традиційних суспільствах. Такий підхід особливо поширений у державах, які боролися проти колоніального панування, де образи жінок ставали символами національного відродження і свободи. Наприклад, в Індії кінця XIX ст. антибританські настрої тісно перепліталися з ідеями індуїстського націоналізму. Молоді націоналісти шанували жінок, вважаючи поклоніння їм ритуалом на шляху до визволення. Образ матері набув особливого значення: саме з ним ототожнювали Індію, уособлюючи її як Матір-Батьківщину, що потребує захисту і звільнення (Basu, с.99).

Під час аналізу взаємодії ідеологій фемінізму та націоналізму важливо звернути увагу на те, що ці ідеології інколи використовують окремі постулати одна одної для досягнення власних інтересів і цілей. Наприклад, у США лідери руху за виборче право використовували концепцію фемінізму, заснованого на відмінностях, для зміцнення націоналістичних вимог. Такий «відміннісний» фемінізм, який полягав у наданні політичних прав виключно білим жінкам, органічно вписувався у рамки націоналістичної ідеології, роблячи феміністичні прагнення прийнятною частиною національного руху. Дискусії щодо виборчого права для жінок демонструють, що цей підхід сприяв переконанню політиків і виборців-чоловіків у тому, що голоси білих жінок підтримуватимуть національні інтереси. Це дозволяло представити участь жінок у виборах як доповнення до традиційної ролі чоловіків, а не як виклик патріархальній системі (N. Cohen, с.724). Американський «відміннісний» фемінізм та український

жіночий рух кінця XIX – 30-і рр. XX ст. мають певні ознаки, які пояснюються взаємодією фемінізму і націоналізму в обох контекстах. Обидва рухи адаптували ідеї жіночої емансипації до національних інтересів, але в рамках суспільних обмежень, що стимулювали радикальні вимоги. В усіх випадках ідеї жіночої емансипації залишилися підпорядкованими ширшим політичним і соціальним цілям. Наприклад, в американському контексті рух за виборче право акцентувався на тому, що голоси білих жінок укріплять національні інтереси. А в українському, участь жінок у пріоритетних питаннях національного визволення посилювала націоналістичний рух, але гальмувала розвиток суто феміністичних ініціатив. У цих умовах фемінізм став інструментом підтримки національної ідентичності, а не самостійною ідеологією. Однак в усіх випадках це сприяло поширенню залучення до громадської та політичної діяльності жінок, закладаючи основи для подальшого розвитку жіночого руху.

Історія розвитку фемінізму та жіночого руху у Східній Європі має глибокі зв'язки з піднесенням націоналізму в другій половині XIX та на початку XX ст. (Журженко, 2011, с.139). У взаємодії двох доктрин у Східній Європі виявляється, що одна з них має вищий рейтинг перед іншою. У цьому контексті національні ідеї виявилися пріоритетнішими за феміністичні, що визначало особливості взаємодії між ними.

Однак, важливо відзначити, що феномен фемінізму у Східній Європі виявляється у контексті та умовах, що відрізняються від західноєвропейських країн. Як зазначає Т.Журженко, у Західній Європі процес становлення національної держави завершився раніше, без широкого залучення жінок до цих трансформацій. У той час у країнах Східної Європи завдання емансипації жінок і боротьби за гендерну рівність були підпорядковані національним визвольним цілям (Журженко, 2011, с.139). У Західній Європі жінки боролися за свої права в межах існуючих національних держав, виступаючи проти дискримінаційного устрою, тим самим виступаючи проти існуючого державного ладу. Жінки Східної Європи вели боротьбу проти колоніального панування та активно долучалися до процесу становлення національних держав. Вони вірили, що новостворена національна держава буде побудована за принципом гендерної рівності.

Фемінізм у Східній Європі має подібність з фемінізмом Третього Світу. У контексті колоніально поневолених держав національні визвольні ідеї домінували над феміністичними. Це означало, що в боротьбі за політичну, соціальну й економічну незалежність країни, завдання національного визволення переважали над ідеями гендерної рівності та емансипації жінок. Пріоритетність відображалася в тому, що в багатьох випадках права жінок і боротьба за гендерну рівність були відкладені або

підпорядковані стратегіям національної боротьби. Подібне співвідношення визначало розвиток феміністичного руху в регіоні та формувало особливості його взаємодії з національно-визвольними ідеями.

Фемінізм у Східній Європі доцільно розглянути в паралелі з гендерними рухами країн Третього світу. Спільними рисами є неприйняття термінів «феміністка» та «фемінізм», які негативно сприймаються, оскільки вони часто трактуються як західні концепти, які не відповідають традиційним цінностям. Рух за емансипацію жінок у цих регіонах відбувався на тлі націоналістичної боротьби, спрямованої на досягнення політичної незалежності. Боротьба за права жінок і феміністичні ідеї були включені в політичні концепції національних рухів опору (Kumari, 2016).

На прикладі Індії можна проаналізувати характерну взаємодію фемінізму та націоналізму в умовах колоніального поневолення, що є типовим для багатьох країн, які боролися за національне визволення. Взаємодія фемінізму та націоналізму є складним і багатовимірним явищем. Включення жінок до національної боротьби не призвело до виокремлення автономного жіночого руху, проте значно вплинуло на формування їхнього колективного самоусвідомлення та усвідомлення власного потенціалу. Жіночий рух формувався завдяки участі жінок у місцевих та загальнонаціональних організаціях, а також масовій активності в націоналістичному русі. Жінки активно долучалися до антиколоніальної боротьби, використовуючи різні форми протесту, такі як бойкоти, демонстрації чи інші акції спротиву. Водночас вони переважно не ставили під сумнів усталені патріархальні норми. Проте залучення до політичної діяльності поступово сприяло їхній інтеграції у феміністичний дискурс та посиленню прагнення до соціальних змін, спрямованих на покращення становища жінок. Традиційні суспільні устої часто накладали обмеження на діяльність жінок, оскільки їхня громадська активність залежала від підтримки чи дозволу з боку чоловіків у сім'ї. Відкрите заперечення патріархальних цінностей могло звужити масштаби жіночої участі у суспільному житті. Жіночий рух здебільшого базувався на благодійній, філантропічній та соціально-реформаторській діяльності, яка була тісно пов'язана з націоналістичними процесами. Хоча жіночі організації часто декларували свою аполітичність, багато їхніх учасниць долучалися до політичних партій і брали активну участь у націоналістичному русі, що свідчить про їхню роль у суспільно-політичних трансформаціях (Basu, с. 104).

Люїс Вест пропонує класифікацію типів феміністичних національних рухів, виділяючи: історичні та національно-визвольні соціальні рухи; рухи, спрямовані проти неокolonіалізму; а також рухи за права ідентичності, які ведуть боротьбу в межах своїх суспільств. Перший тип характеризується боротьбою націоналістичних рухів проти колоніального поневолення,

яскравим прикладом чого є індійський жіночий рух, спрямований проти британського колоніалізму (*West, c.30*). Український жіночий рух варто розглядати в контексті першого типу, що проявляється в національно-визвольній боротьбі української нації та антиімперіалізму, зокрема в контексті протидії російському та австро-угорському імперіалізму.

М. Богачевська-Хом'як ввела поняття «прагматичний фемінізм» для аналізу процесу формування його українського варіанту. Авторка наголошує, що прагматичний фемінізм притаманний доіндустріальним країнам і країнам «Третього світу». Таке поняття допомагає окреслити особливий шлях українського жіноцтва. У даному випадку створені жіночі організації вирішували конкретні соціальні проблеми. Українські жіночі організації не прийняли феміністичні концепції західного походження. Жінки, займаючись активною громадською діяльністю, боролися за свої права і, безсумнівно, сприймали деякі аспекти фемінізму, але не розглядали цю ідеологію системно. Вони уникали терміну «фемінізм», їхня діяльність націлювалась не лише на підтримку жінок, але й на благо всієї громади. Тим не менш, у своїй роботі в громадських організаціях вони автоматично віддавали перевагу ідеям фемінізму (Богачевська-Хом'як, 2018, с.16-17).

М. Богачевська-Хом'як зауважує, що українські жінки більше цікавилися національними питаннями, ніж фемінізмом, оскільки стикалися з типовими проблемами підпорядкованих націй. Головним завданням українок було піднесення національної свідомості та досягнення державності, що вони вважали важливішим за емансипацію жінок, сподіваючись на рівність у новій державі (Богачевська-Хом'як, 2018, с.38-39).

Висловлюючи власну позицію, слід зазначити, що українські жіночі організації, хоч і рідко використовували термін «фемінізм», проте не відкидали ідеї рівності статей. Вони, скоріше, акцентували увагу на національних питаннях, що було результатом умов бездержавності та колоніального поневолення. Порівнюючи їхню діяльність з західним феміністичним рухом, важливо враховувати контекст соціально-економічних та політичних умов, щоб визначити специфіку українського фемінізму. Необхідно врахувати, що умови бездержавності та колоніального поневолення створюють інші реалії розвитку жіночої діяльності, що відрізняються від західноєвропейських і американських контекстів. Варто підкреслити, що пошук дотичних політичних умов допомагає краще зрозуміти український фемінізм і розглядати його як окремих феномен з власними особливостями та завданнями. Включення країн третього світу в контекст дискусій про український фемінізм розширює нашу перспективу та дозволяє краще враховувати різноманіття жіночих досвідів і стратегій у боротьбі за рівність та справедливість.

Український жіночий рух, з точки зору історичної перспективи, виявляє ряд особливостей. Перш за все, слід відзначити, що жінки знаходилися перед вибором між активністю у національному контексті та залученням до феміністичної діяльності. Цей вибір, своєю чергою, породжував проблему неможливості одночасного поєднання обох сфер у зв'язку з їх відмінним характером та вимогами.

Що стосується стриманого ставлення до фемінізму, варто зазначити, що це зумовлено, з одного боку, особливостями соціокультурного контексту, в якому розвивався цей рух, а з іншого – протистоянням між ідеями фемінізму та збереженням національної ідентичності та традицій. Українки ставилися до фемінізму з певною скептичністю, вважаючи його іншокультурним явищем, що може загрожувати українській національній самосвідомості та цінностям. Такий підхід відображав їх бажання зберегти українську ідентичність і традиції в умовах поступових змін у соціумі.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. фемінізм і націоналізм стали значущими суспільними рухами, які сприяли перетину та взаємодії ідеалів індивідуального та колективного визволення. Цей період відзначився активним розвитком жіночого руху, який у багатьох країнах висунув на перший план питання національної самоідентифікації та боротьби за національні права.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що націоналізм і фемінізм на межі XIX – XX ст. перебували в активній взаємодії. Націоналістичні ідеології, спираючись на патріархальні норми та образи, утверджували в суспільстві ієрархію, яка базувалася на підпорядкуванні жінок у межах домашнього простору. В умовах традиційних суспільств жіночі образи активно використовуються для створення національних міфів і підтримки національної ідентичності.

Жінки Східної Європи активно брали участь у процесі становлення національних держав, вірячи, що новостворені держави будуть побудовані на принципах гендерної рівності. Фемінізм у Східній Європі можна порівняти з фемінізмом Третього Світу, де національні визвольні ідеї часто домінували над феміністичними постулатами. В умовах боротьби за незалежність, ідеї національного визволення мали перевагу, а реалізація прав жінок часто відкладалися або підпорядковувалися національним стратегіям. Це визначало розвиток феміністичного руху в регіонах та його взаємодію з націоналістичними ідеями.

Залучення жінок до націоналістичних рухів та антиколоніальної боротьби сприяло розвитку феміністичної думки, хоча на перших етапах їхня активність не ставилася під сумнів патріархальної цінності. Тим не менше, цей процес вивів жінок на шлях інтеграції до політичного дискурсу і посилення прагнення до соціальних змін.

Зародження фемінізму в українському суспільстві наприкінці XIX ст. відбувалося у тісному зв'язку з національним визвольним рухом. Жіночі організації здебільшого підпорядковували свої прагнення до гендерної рівності національним інтересам, що було характерним для країн зі статусом колоніально залежних держав. У процесі національної боротьби питання емансипації жінок поступалися місцем боротьби за державність. Це відображалося в тому, що права жінок розглядалися як вторинні стосовно національних завдань, і досягнення рівності очікувалося разом із здобуттям національної незалежності. Унікальність українського жіночого руху полягала в прагматичному підході, коли жіночі організації не відкидали ідеї рівності, але акцентували увагу на соціальних питаннях та національній свідомості. Багато жінок в українському русі були скептичними до фемінізму як до «західного» явища, яке могло загрожувати національній ідентичності. Незважаючи на це, ідеї рівності були частиною діяльності цих жінок, навіть якщо вони не використовували термін «фемінізм».

Подяка. Висловлюємо вдячність членам редакційної колеги журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримувала фінансової підтримки для проведення дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література

Богачевська-Хомяк, М. (2018.) Білим по білому: Жінки у громадському житті України. 1884-1939: монографія. Львів: Український католицький університет, 520 с.

Богачевська, М. (1993). Дума України – жіночого роду. Київ: Воскресіння, 1993. 110 с.

Журженко, Т. (2011). «Небезпечні зв'язки»: націоналізм і фемінізм в Україні. *Україна. Процеси націєтворення*. Київ: К.І.С. 2011. С.138-153. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/politika/nebezpechni-zvyazki-natsionalizm-i-feminizm-v-ukraini-1341026.html>. (Дата звернення: 15.08.2024).

Касьянов, Г. (1999). Теорії нації та націоналізму. К.: Либідь. 1999. URL: <http://litopys.org.ua/kasian/kas.html>. (Дата звернення: 01.09.2024).

Кісь, О. (2006). Кого оберігає Берегиня, або матріархат як чоловічий винахід. Харків, 2006. № 4(16). С. 11-16.

Кісь, О. (2023). Передне слово. Жіночі виміри минулого: уявлення, досвіди, репрезентації. Львів, 2023. 440 с.

Марценюк, Т. (2018). «Чому не варто боятися фемінізму?», Київ, Комора, 2018. 325 с.

Сміт, Е. Д. (2004). Націоналізм. теорія, ідеологія, історія. Київ. 2004. <http://litopys.org.ua/smith/smt.htm> (Дата звернення: 19.08.2024).

Basu A. Feminism and Nationalism in India, 1917-1947. *Journal of Women's History*, 1995, Volume 7, Number 4, P. 95-107

- Kumari, J.** (2016). *Feminism and Nationalism in the Third World*. Verso Books. 304 с. URL: <http://surl.li/ndaqf> (Дата звернення: 20.08.2024).
- McClintock, A.** (1993). *Family Feuds: Gender, Nationalism and the Family*. *Feminist Review*, 1993, №44, P.61-80
- N.Cohen, P.* (1996). *Nationalism and Suffrage: Gender Struggle in Nation-Building America*. *Signs*, 1996, № 3, P.707-727
- Rubchak, M.** (2001). In Search of a Model: Evolution of a Feminist Consciousness in Ukraine and Russia. *European Journal of Women's Studies*. 2001. Vol. 8(2). P 149-160
- West, L.** (1997). *Feminist Nationalism*. Routledge. 320 с. URL: <http://surl.li/ndaoo> (дата звернення: 21.08.2024)

References

- Bohachevska-Khomiak, M.** (2018.) *Bilym po bilomu: Zhinky u hromadskomu zhytti Ukrainy. 1884-1939: monohrafiia*. Lviv: Ukrainyskyi katolytskyi universytet, 520 s. [In Ukrainian]
- Bohachevska, M.** (1993). *Duma Ukrainy – zhinochoho rodu*. Kyiv: Voskresinnia, 1993. 110 s. [In Ukrainian]
- Zhurzhenko, T.** (2011). «Nebezpechni zv'iazky»: natsionalizm i feminizm v Ukraini. *Ukraina. Protsesy natsiietvorennia*. Kyiv: K.I.S. 2011. S.138-153. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/politika/nebezpechni-zvyazki-natsionalizm-i-feminizm-v-ukraini-1341026.html>. (Data zvernennia: 15.08.2024). [In Ukrainian]
- Kasianov H.** (1999). *Teorii natsii ta natsionalizmu*. K.: Lybid. 1999. URL: <http://litopys.org.ua/kasian/kas.html>. (Data zvernennia: 01.09.2024). [In Ukrainian].
- Kis, O.** (2006). *Koho oberihaie Berehynia, abo matriarkhat yak cholovichyi vynakhid*. Kharkiv, 2006. № 4(16). S. 11-16. [In Ukrainian].
- Kis, O.** (2023). *Perednie slovo Zhinochi vymiry mynuloho: uiavlennia, dosvidy, reprezentatsii*. Lviv, 2023. 440 s. [In Ukrainian].
- Martseniuk, T.** (2018). «Chomu ne varto boiatysia feminizmu?», Kyiv, Komora, 2018. 325 s. [In Ukrainian].
- Smit, E. D.** (2004). *Natsionalizm. teoriia, ideolohiia, istoriia*. Kyiv. 2004. <http://litopys.org.ua/smith/smt.htm> (Data zvernennia: 19.08.2024). [In Ukrainian].
- Basu A.** *Feminism and Nationalism in India, 1917-1947*. *Journal of Womens History*, 1995, Volume 7, Number 4, P. 95-107. [In English].
- N.Cohen, P.* (1996). *Nationalism and Suffrage: Gender Struggle in Nation-Building America*. *Signs*, 1996, № 3, P.707-72. [In English].
- Rubchak, M.** (2001). In Search of a Model: Evolution of a Feminist Consciousness in Ukraine and Russia. *European Journal of Women`s Studies*. 2001. Vol. 8(2). P 149-160. [In English].
- Kumari, J.** (2016). *Feminism and Nationalism in the Third World*. Verso Books. 304 s. URL: <http://surl.li/ndaqf> (Data zvernennia: 20.08.2024). [In English].
- West, L.** (1997). *Feminist Nationalism*. Routledge. 320 с. URL: <http://surl.li/ndaoo> (дата звернення: 21.08.2024) [In English].

Ihnatenko M. HISTORICAL CONTEXT OF THE INTERACTION BETWEEN FEMINISM AND NATIONALISM IN UKRAINE

Abstract

The aim of this article is to explore the historical context of the interaction between nationalism and feminism in Ukraine (from the late 19th century to the 1930s), analyze their relationship and influence on each other, and determine how these two ideological movements affected the formation of Ukrainian national identity and the development of the women's movement.

Methodology. *The methods of historical-genetic, historical-comparative, and historical-systemic analysis are employed in this article to examine the historical context of the interaction between feminism and nationalism in Ukraine. Additionally, the methods of intellectual history are used to analyze the works of representatives of the national and women's movements. The gender studies method, particularly intersectionality, allows for the study of the unique characteristics of the Ukrainian women's movement during the period of statelessness when Ukrainian women were subjected to intersecting discrimination based on gender and nationality.*

Scientific novelty. *The scientific novelty of the research lies in the comprehensive analysis of the interaction between nationalism and feminism in the context of statelessness and national liberation struggles at the turn of the 19th and 20th centuries. The attempt to typologize the Ukrainian women's movement in comparison with other feminist movements allows for a better understanding of its development within global trends. The study expands the understanding of the sociocultural and political processes that influenced the formation of Ukrainian national identity and the feminist movement.*

Conclusions. *Nationalism and feminism at the turn of the 19th and 20th centuries were closely interconnected. In the context of Eastern Europe, feminism often subordinated itself to national interests, where the struggle for independence outweighed gender issues. Women's participation in nationalist movements contributed to the development of feminist thought, although at the early stages, their activities did not challenge patriarchal norms. National liberation aspirations became a significant backdrop and impetus for women's activities. Women's involvement in the national liberation struggle facilitated their inclusion in feminist discourse and strengthened their drive for social changes aimed at improving women's status. The Ukrainian women's movement combined ideas of equality with national consciousness, where the achievement of gender equality was placed in the context of attaining national independence.*

Keywords: *women's movement, emancipation, ideology, feminism, nationalism.*

Ihnatenko M. HISTORYCZNY KONTEKST INTERAKCJI FEMINIZMU I NACJONALIZMU NA UKRAINIE

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadać historyczny kontekst interakcji między nacjonalizmem a feminizmem na Ukrainie (pod koniec XIX wieku – lata 30. XX wieku), przeanalizować ich wzajemne relacje oraz wpływ, a także określić, w jaki sposób te dwa nurty ideologiczne oddziaływały na kształtowanie ukraińskiej tożsamości narodowej i rozwój ruchu kobiecego.

Metodologia. W niniejszym artykule naukowym zastosowano metody analizy historyczno-genetycznej, historyczno-porównawczej oraz historyczno-systemowej do badania kontekstu interakcji feminizmu i nacjonalizmu na Ukrainie. Ponadto wykorzystano metody historii intelektualnej do analizy działalności przedstawicieli ruchu narodowego i kobiecego. Metoda studiów genderowych, w szczególności interseksjonalność, pozwala na zbadanie specyfiki ukraińskiego ruchu kobiecego w okresie bezpaństwowości, kiedy to

---

ukraińskie kobiety były poddawane krzyżowej dyskryminacji ze względu na płęć i narodowość.

***Nowa wartość naukowa** badania polega na kompleksowej analizie interakcji nacjonalizmu i feminizmu w warunkach braku państwowości i narodowo-wyzwoleńczej walki na przełomie XIX i XX wieku. Próba typologizacji ukraińskiego ruchu kobiecego w kontekście porównań z innymi ruchami feministycznymi pozwala lepiej zrozumieć szczególności jego rozwoju w ramach światowych trendów. Badanie rozszerza rozumienie procesów społeczno-kulturowych i politycznych, które wpłynęły na kształtowanie ukraińskiej tożsamości narodowej i ruchu feministycznego.*

***Wnioski.** Nacjonalizm i feminizm na przełomie XIX i XX wieku były ze sobą ściśle powiązane. W kontekście Europy Wschodniej feminizm często podporządkowywał się interesom narodowym, gdzie walka o niepodległość przeważała nad kwestiami płciowymi. Udział kobiet w ruchach narodowych przyczynił się do rozwoju myśli feministycznej, chociaż na początkowych etapach ich działalność nie podważała norm patriarchalnych. Dążenia narodowo-wyzwoleńcze stały się doskonałym tłem i impulsem dla działalności kobiet. Udział kobiet w walce narodowo-wyzwoleńczej sprzyjał ich włączeniu do dyskursu feministycznego oraz wzmocnieniu ich dążenia do zmian społecznych mających na celu poprawę sytuacji kobiet. Ukraiński ruch kobiecy łączył idee równości z narodową świadomością, gdzie osiągnięcie równości płci było postrzegane w kontekście zdobycia niepodległości narodowej.*

Статтю надіслано до редколегії 21.08.2024 р.
Статтю рекомендовано до друку 14.09.2024 р.